

نگاهی به جغرافیای سیاسی افغانستان

آرش کمانگر arash@funtrivia.com

افغانستان با جغرافیای فعلی اش رسماً در دهه چهارم قرن هجدهم شکل گرفت. این کشور از بدو تاسیس دارای چهار ویژگی اجتماعی بود: ۱. از لحاظ فرم‌اسیون اقتصادی در چنبره یک اقتصاد عقب مانده مبتنی بر مناسبات ارباب رعیتی (فئودالیزم) اسیر بود. دامداری، کشاورزی و درصد ناچیزی صنایع دستی سنتی شاخص‌های اصلی اقتصاد آن را تشکیل می‌دادند که اکنون نیز به رغم گذشت دو قرن و نیم از پیدایش آن، کماکان همان ویژگی را حفظ نموده‌اند. ۲. از لحاظ ترکیب قومی افغانستان نیز همچون ایران کشوری کثیرالمله و یا چندقومی محسوب می‌شود با این تفاوت که مناسبات سنتی و به شدت عقب مانده قبلیه‌ای-عشیره‌ای کماکان در آن عمل می‌کند. ملوک‌الطوایفی و نقش کلیدی سران قبایل و اقوام در حیات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه یکی از مشخصات بارز کشور افغانستان در گذشته و حال بوده است. ۳. نظام پادشاهی تا قبل از کودتای ۱۹۷۸ توسط نیروهای چپ طرفدار شوروی یعنی چندماه قبل از سرنگونی سلطنت در ایران، شکل سیاسی حکومت افغانستان از بدو شکل‌گیری بود. از میان شاهان افغانستان، تنها «امیر افغان» در اوایل قرن بیستم به دلیل دفاع از حق تعیین سرنوشت ملت افغان در برابر دست‌اندازی استعمار انگلیس، توانست در مقطع کوتاهی نقش مثبتی ایفا کند که این مساله در برخی از آثار لنین نیز منعکس شده است. «ظاهر شاه» آخرین پادشاه افغانستان بود که متجاوز از دو دهه پیش به دلیل کودتای نظامی، از کشور فرار نمود و اکنون بعنوان پناهنده در ایتالیا به سر می‌برد. ۴. از لحاظ اعتقادات مذهبی، بر طبق آمار رسمی دوره حاکمیت ظاهرشاه (آخرین آمارگیری رسمی و سراسری در این کشور) ۹۹ درصد مردم افغانستان مسلمان بوده‌اند. اکثریت یک درصد اقلیت مذهبی غیرمسلمان را نیز بوداییان تشکیل می‌دهند که سال گذشته در منطقه «بامیان» شاهد انفجار و نابودی مجسمه‌های سنگی بودا توسط رژیم طالبان بودیم. بر طبق همین آمار ۱۵ درصد از مسلمانان، شیعه مذهب و بقیه به فرقه‌های مختلف اهل سنت تعلق دارند. ناگفته پیداست که در چنین آمارگیری‌هایی، افراد لاییک و آته‌ایست نظیر کمونیست‌ها محاسبه نشده‌اند و همچون ایران به دلیل «مسلمان زاده بودن» اتوماتیک وار در کاتگوری پیروان اسلام لیست بندی می‌شوند. اما از نقطه نظر ویژگی‌های جمعیتی و جغرافیایی آخرین آمارگیری رسمی مدلل می‌کند که افغانستان دارای ۶۴۷ هزار کیلومتر مربع وسعت است یعنی اندکی بیش از یک سوم خاک ایران. این کشور در مقطع «انقلاب شور» (کودتای طرفداران شوروی در سال ۱۹۷۸) دارای ۲۰ میلیون جمعیت بوده است. اکنون با توجه به کشتارهای وسیع مربوط به دو دهه جنگ داخلی، جمعیت افغانستان را با احتساب ۵ میلیون پناهنده ساکن پاکستان و ایران چیزی بین ۲۵ تا ۳۰ میلیون تخمین می‌زنند. ملت پشتون (که به آنها «پتان» و «پختون» نیز گفته می‌شود) بزرگترین قوم افغانستان هستند که به تنهایی ۴۵ درصد از جمعیت را تشکیل می‌دهند. تاجیک‌ها، ازبک‌ها، ترکمن‌ها، هزاره‌ها، بلوچ‌ها و غیره دیگر اقلیت‌های ملی این کشور محسوب می‌شوند، با این همه زبان رسمی، آموزشی و اداری افغانستان، زبان فارسی با گویش یا لهجه «دری» می‌باشد. کابل پایتخت افغانستان است که تا قبل از وقوع جنگ‌های داخلی کمتر از نیم میلیون نفر جمعیت داشته است. افغانستان در تمام طول حیات خود هیچگاه مزه دموکراسی و آزادی‌های مدنی و سیاسی (حتی یک فضای نیمه باز سیاسی) را نچشیده است هم نظام پادشاهی و هم نظام به اصطلاح جمهوری هیچگاه حقوقی برای مخالفین